

Інна Герасимова

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки і психології

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3981-1428>

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА О. А. ЗАХАРЕНКА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АКЦЕНТИ

О. А. Захаренко був одним із зачинателів педагогіки співробітництва – напряду в радянській педагогіці, що виник у 80-х роках ХХ ст. як протест проти традиційної системи освіти й виховання, яка викликала велику полеміку в педагогічних колах. Педагогіка співробітництва – це система форм, методів і прийомів у навчально-виховному процесі, які спираються на принципи гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості – дитини. Саме такий підхід був характерний для педагогіки Олександра Антоновича. Як і інші педагоги-новатори, він висував, обґрунтовував і впроваджував практику ідеї творчої взаємодії вчителя і учня; навчання без примусу; ідею досягнення поставленої мети; індивідуального і колективного підходів до діяльності учнів; творчого самоврядування; особистісного підходу до виховання; співпраці вчителів з батьками, громадськістю тощо.

«Виховання неможливе без тісної співдружності школи і сім'ї, тому наш педагогічний колектив прагне створити належні умови для спільної роботи. Ми вважаємо, що батьки мають добровільно брати участь у всіх шкільних заходах, а не лише приходити на збори, урочисті свята. І нам слід шукати ненав'язливі шляхи прилучення батьків до школи, відкривати в кожному з них індивідуальну неповторність, педагогічне обдарування й майстерність» – зазначає О. А. Захаренко [2].

Сучасна українська освіта перебуває в пошуку нових форм і методів навчальної діяльності, які б допомогли повніше розкрити потенціал дитини, її креативність, позбутися авторитарних впливів на особистість і зберегти рівновагу між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку.

Специфіка педагогічної діяльності визначається взаємною зумовленістю діяльності педагога та діяльності учня. Аналіз цих двох діяльностей у відриві одна від одної втрачає будь-який сенс. Ефективність діяльності вчителя визначається

продуктивністю навчання учня, тому вчитель як суб'єкт педагогічної діяльності та учень як суб'єкт навчальної діяльності тісно пов'язані.

Таким чином, психологія співробітництва – спільна діяльність учителя та учнів, що ґрунтується на взаєморозумінні, єдності інтересів і прагнень, метою якої є особистий розвиток школярів у процесі навчання і виховання.

Психологію співробітництва називають психологією діалогу. Сутність такого діалогу полягає в гнучкій зміні орієнтації педагогічного впливу на учнів, який здійснює вчитель, виходячи із моральних принципів і загальнолюдських цінностей.

Реалізація такої роботи технології має проводитися з дотриманням таких принципів, як:

- принцип взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку (розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової, діяльнісно-поведінкової сфери особистості; залучення до різних видів навчально-пізнавальної діяльності з метою цілеспрямованого розвитку загальних і спеціальних здібностей, пізнавальних інтересів та потреб у саморозвитку та самовдосконаленні);
- принцип гуманізації (утвердження особистості як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття її здібностей, нахилів, уподобань; задоволення особистісних освітніх потреб);
- принцип науковості (формування наукового світогляду учнів відповідно до сучасного рівня розвитку науки);
- принцип оптимізації (вибір та реалізація найкращого варіанту організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів з урахуванням конкретних умов, необхідних зусиль педагогів, учнів та їх реальних можливостей для здобуття максимально можливих результатів за мінімально необхідних затрат часу);
- принцип мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів (створення умов, за яких учень займає активну особистісну позицію і найбільш повно розкривається як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності з огляду вмотивованості до її виконання);
- принцип активності, свідомості та самостійності учнів (спонукання учнів до цілеспрямованої самостійної навчально-пізнавальної активності; формування потреби у здійсненні аналізу результатів власної пізнавальної діяльності; активізація прагнення до пізнавальної самостійності) [1].

Але пріоритетним загальнометодологічним принципом є побудова освітнього процесу з позицій особистісно-орієнтованого підходу. В рамках цього підходу гуманістична діяльність вчителя є більше продуктивною, чим більше вона

індивідуальна і корелює з індивідуальним образом світу учня, чим більшою мірою він долучається до високих соціокультурних ідеалів. У свою чергу, гуманізація освітньої діяльності учня також передбачає його максимальну індивідуалізацію.

Великого значення під час взаємодії учитель-учень набуває врахування психологічних закономірностей формування провідної мотивації у дітей. А з іншого боку, учитель може використовувати власне навчальну мотивацію – бажання учнів дати правильну відповідь, висловити свою думку, показати свої здібності. У цьому випадку учитель опирається на позитивні емоції учня, викликані гарною оцінкою.

Учителю, організовуючи навчальне співробітництво учнів один з одним на уроках, необхідно враховувати загальні психологічні характеристики спільної навчальної діяльності. Єдність та взаємозв'язок змісту діяльності, структури позицій і сукупності взаємодій визначають конкретну специфічну форму і тип організації навчального співробітництва. Найбільш простий тип організації спільної учбової роботи може бути створений за умов, коли спільний для групи учнів предмет або процес навчальної діяльності розділений на частини, а кожен учень виконує індивідуально свою частинку загальногрупового процесу з усіма разом чи окремо.

Завдання сформульовано так, що загальний правильний результат отримується лише тоді, якщо кожний з учнів вірно виконує свої функції. Найбільш складними ситуаціями у цій формі організації є ті, за умовами яких необхідно виділити одного з учасників, який повинен передати іншим зразок чи змоделювати його за правилом, а інші – виконувати дії за зразком. Учитель підводить підсумки, оцінює загальний результат, а діти самостійно оцінюють внесок кожного зокрема.

Майже всі дослідники наголошують на позитивному впливі ролі групового співробітництва на результат діяльності, на особистість учня, на формування навчальної групи як колективу. Це все досягається завдяки діям складних психологічних механізмів, які регулюють міжособистісну взаємодію. Одне із важливих місць серед них займає рефлексія, через яку встановлюється ставлення учасника до власних дій і забезпечується перетворення цієї дії у відповідності до змісту і форми спільної діяльності. У ситуації спільної роботи з іншими учнями виникають і розвиваються рефлексивні моменти діяльності, зокрема дій контролю (самоконтролю), оцінки (самооцінки). Тим самим, навчальне співробітництво сприяє повноцінному формуванню індивідуальних навчальних дій в єдності їхніх компонентів. Виховний ефект співробітництва обумовлюється формуванням у ситуації спільної роботи з однокласниками «умовно-динамічної позиції». Вона

проявляється в умінні людини оцінювати себе не з точки зору іншої, а з різних точок зору у залежності від місця і функції у спільній діяльності.

Характер навчального співробітництва та його організація, зокрема зовнішня регламентація діяльності учасників, набувають особливо великого значення. Призначання ведучого, який повинен регулювати хід обговорення в тріаді, може стати фактором самоорганізації спільної діяльності учасників навчального процесу. Але якими не були би навчальні ситуації, учні засвоюють у першу чергу найбільш елементарні форми спілкування: звертання, контроль дій партнерів, оцінка загальних і окремих результатів, регулювання і узгодження дій усіх членів групи.

Які критерії педагогічного співробітництва повинні існувати? Це насамперед:

- Позитивна взаємозалежність.
- Взаємодія «обличчям до обличчя».
- Індивідуальна відповідальність дитини і вчителя.
- Соціальні навички спілкування.
- Обговорення групової роботи.

Позитивна взаємозалежність – кожен домагається успіху, що і визначає успіх всієї групи.

Взаємодія «обличчям до обличчя» – повинна бути структура взаємодії. Взаємодія (взаємність в дії) має на увазі встановлення правил, яким всі повинні слідувати.

Індивідуальна відповідальність – кожен не тільки прагне домогтися успіху, але і несе відповідальність перед іншими за свої дії.

Соціальні навички - навички організовувати своє життя в колективі так, щоб не заважати, а допомагати іншим.

Обговорення групової роботи – обговорюється робота групи, а кожен переносить це на себе, відзначає свій внесок у загальну справу [3].

Сьогодні відбувається становлення суб'єкт – об'єкт – суб'єктної концепції освітньої діяльності. Саме суб'єкт – об'єкт – суб'єктна взаємодія, обумовлена онтологічно, потребує високої емпатії й рефлексії педагога. Така взаємодія не може відбуватися на «непідготовленому ґрунті», вона потребує ретельної, не екзестивної, а інтенсивної підготовки – глибокого проникнення у внутрішній світ особистості й світ класу, такого педагогічного проникнення, яке забезпечить прийняття педагогічних впливів (те, на що розраховує кожен вчитель незалежно від стажу роботи у своїх мріях) учнів, які спілкуються з педагогом. На подолання недоліків традиційного навчання спрямована педагогіка співробітництва – напрям

педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу [4].

Література:

1. Долинська Л. В. Психолого-педагогічні умови ефективної взаємодії викладачів і студентів в умовах традиційної освіти. – Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. Київ : Главник, 2005. Вип.26. Т.2. С. 8-11.
2. Захаренко О. Слово до нащадків / О. Захаренко. Київ: СПД Богданова А. М., 2006. 216 с.
3. Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва. Київ : Вища школа, 1993. 320 с.
4. Подласий И. П. Педагогика. Новый курс. Учебник для студентов педвузов. В 2 кн. Москва : Владос, 1999.
5. Колток Л. Шляхи та засоби реалізації педагогічного дискурсу у вищій школі. *Вища освіта України*. 2007. № 2. С.77–83.

Наталія Герасімова

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5455-4891>

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

**ІДЕЯ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В КОНТЕКСТІ АВТОРСЬКОЇ ШКОЛИ
О. А. ЗАХАРЕНКА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Дитиноцентризмом, у сучасному трактуванні цього терміну, можна розуміти як особистісно-орієнтовану модель виховання дитини, призначення якої розширення її можливого життєвого шляху та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття дитини, посилення уваги до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності.

Актуальність упровадження ідей дитиноцентризму зумовлена тим, що дитина є центральною постаттю у всіх взаємопов'язаних процесах виховання, навчання та її розвитку для формування повноцінної особистості.

Концепція дитиноцентризму в освіті є основою визнання суспільством свого обов'язку забезпечити здоров'я та добробут дітей і має такі прояви: